

UO‘K(UDC, YDK): 821.512.133.09

KRISTOFER MARLO IJODIDA SHARQ MAVZUSI (MARLO DRAMATURGIYASINING IJTIMOIIY, TARIXIY VA BIOGRAFIK OMILLARI)⁸

Tursunova Madina Toshpo‘lat qizi

Alisher Navoiy nomidagi ToshDO‘TAU

Adabiyotshunoslik (Jahon adabiyoti) 2-kurs magistranti

E-mail: tursunovamadina27@gmail.com

ORCID ID: [0009-0003-0928-9955](https://orcid.org/0009-0003-0928-9955)

ANNOTATSIYA	KALIT SO‘ZLAR
Ushbu maqolada ingliz Uyg‘onish davrining o‘ziga xos xususiyatlari va ushbu davr yetakchi dramaturgi Kristofer Marlo ijodi tahlil etilgan. Adib dunyoqarashi shakllanishida Kanterberi shahri va Kembrij universiteti muhitining o‘rni atroflicha yoritiladi. Tadqiqotda yozuvchining “Karfagen malikasi Dido” hamda “Maltalik yahudiy” fojialari qiyosiy-tarixiy tamoyillar asosida keng tadqiq qilinadi. Asarlardagi mifologik obrazlar, syujet va motivlarning qadimgi Shumer, Yaqin Sharq mifologiyasi hamda Qur‘ondagi Qorun qissasi bilan tipologik o‘xshashliklari ilmiy jihatdan ochib berilgan. Muallif dramaturgiyasida G‘arb va Sharq sivilizatsiyalari chorrahasidagi o‘zaro madaniy aloqalar, transmadaniy tushunchalar hamda Sharq mavzusining o‘rni va gumanistik mohiyati maqolada to‘liq isbotlab berilgan.	Uyg‘onish, Marlo, gumanizm, mifologiya, fojia, Sharq, tipologiya, transmadaniyat Received: July 16, 2026 Accepted: August 15, 2026 Available online: October 25, 2026

⁸ For citation (Iqtibos keltirish uchun, для цитирования):

Tursunova M. Kristofer Marlo ijodida sharq mavzusi (Marlo dramaturgiyasining ijtimoiy, tarixiy va biografik omillari). // Komparativistika (Comparative Studies). — 2026. — Vol.3, № 5(13) — B. 114-125.

THE THEME OF THE EAST IN THE WORKS OF CHRISTOPHER MARLOWE (SOCIAL, HISTORICAL, AND BIOGRAPHICAL FACTORS OF MARLOWE'S DRAMATURGY)

Tursunova Madina Toshpo'lat qizi

2nd-year Master's Student

Literary Criticism (World Literature)

Tashkent State University of Uzbek Language

and Literature named after Alisher Navoiy

E-mail: tursunovamadina27@gmail.com

ORCID ID: [0009-0003-0928-9955](https://orcid.org/0009-0003-0928-9955)

ABSTRACT	KEYWORDS
This article analyzes unique features of English Renaissance and creative work of Christopher Marlowe, prominent playwright of this period. Influence of Canterbury and Cambridge University environment on writer's intellectual development is comprehensively examined in this research. Marlowe's tragedies, "Dido, Queen of Carthage" and "The Jew of Malta" are investigated on basis of comparative-historical principles. Typological parallels of mythological characters, plots, and motifs with ancient Sumerian, Near Eastern mythology, and Quranic story of Korah are scientifically revealed. Transcultural connections, mutual cultural relations at crossroads of Western and Eastern civilizations, role of Eastern themes, and humanistic essence in author's dramaturgy are fully substantiated.	Renaissance, Marlowe, humanism, mythology, tragedy, East, typology, transculturalism.

ТЕМА ВОСТОКА В ТВОРЧЕСТВЕ КРИСТОФЕРА МАРЛО: СОЦИАЛЬНЫЕ, ИСТОРИЧЕСКИЕ И БИОГРАФИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ

Турсунова Мадина Тошпулат кизи

магистрант 2-го курса

Ташкентский государственный университет

узбекского языка и литературы

имени Алишера Навои

E-mail: tursunovamadina27@gmail.com

ORCID ID: [0009-0003-0928-9955](https://orcid.org/0009-0003-0928-9955)

АННОТАЦИЯ	КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА
В статье рассматриваются особенности английского Возрождения и творчество одного из выдающихся литературных деятелей эпохи – драматурга Кристофера Марло, при этом особое внимание уделяется влиянию культурной среды Кентербери и Кембриджского университета на интеллектуальное становление автора. На основе сравнительно-исторического метода анализируются трагедии Марло «Дидона, царица Карфагена» и «Мальтийский еврей», выявляются типологические параллели между мифологическими образами, сюжетами и мотивами произведений Марло, с одной стороны, и древнешумерской и ближневосточной мифологическими традициями, а также кораническим преданием о Каруне, с другой. На примере творчества Марло выявляются межкультурные связи западной и восточной цивилизаций, а также определяется роль восточной тематики и гуманистическая составляющая транскультурных концепций в творчестве английского драматурга.	Возрождение, Марло, гуманизм, мифология, трагедия, Восток, типология, транскультурность.

KIRISH

Uygʻonish davri yangidan-yangi bilim va tafakkur uchun eshik ochdi. Unutilgan Antik davr goʻzalliklari va donishmandligi Renessans quyoshi ostida qayta jonlandi. Insoniyat oʻzining imkoniyatlarini anglab etdi va dunyoni oʻzgartirishga qodir bir kuchga aylandi. Bu jarayon turli davlatlarda turlicha ildiz otdi. Uygʻonish harakati Angliya diyorida boshqa mamlakatlarga qaraganda nisbatan kech – XV asr oxiri va XVI asr boshlarida rivojlandi. Bu davrning dastlabki bosqichi Angliyada Reformatsiya harakati bilan birday kechdi. Din hamda cherkovga munosabat ingliz gumanistlari uchun eng muhim masala edi. Bu harakatning keyingi bosqichi cherkovning ham moddiy, ham maʼnaviy qudratiga zarba berdi. Genrix VIII oʻtkazgan islohotlar ingliz gumanistlarining diniy jaholatga qarshi va dunyoviy madaniyatni barpo etish uchun olib borgan kurashini yengillashtirdi.

“Uygʻonish harakati mamlakat madaniy hayotida chuqur oʻzgarishlarni keltirib chiqardi. Aqliy va jismoniy mehnat faoliyati uchun katta imkoniyat yaratildi. Ilmiy va geografik kashfiyotlar natijasida dunyo chegaralari haqidagi tushunchalar kengayadi. Inson ongi oʻrta asr cherkovi va urf-odatlariga taʼsiridan xoli boʻla bordi. Dunyoviy madaniyat, fan va adabiyotning oʻsishi uchun keng zamin yaratiladi. Ilgʻor mutafakkirlar davr talabiga javobni turmushning oʻzidan, xalq ehtiyojlaridan axtardilar” (Қаюмов О., 1979, 220).

Bu davr adabiyoti Yevropaga nisbatan bir oz kech rivojlanish yoʻliga kirgan boʻlsa-da, muhabbat sheʼriyati va sonet janrida gumanizm ustuvor boʻla bordi. Ingliz adabiyotida antik davrga boʻlgan qiziqish ortdi. Katta hajmdagi tarjima adabiyoti yuzaga keldi. Bu hol boy adabiy meros shakllanishiga yoʻl ochdi. Uilyam Shekspir, Kristofer Marlo, Ben Jonson, Edmond Spenser ijodida drama oʻzining eng yuksak choʻqqilarini zabt etdi. Olimlar ingliz Uygʻonish davrining ilk yorqin namunalarini “Kenterberi ertaklari” (XIV asr oxiri) Jeffri Chauser pigonlarida koʻrishdi. Uygʻonish davri anʼanalari taʼsiri Italiya, Fransiya, Germaniya va Niderlandiyada ham ildiz ota boshladi. XVI asr boshlarida ingliz gumanistlari mashhurlikka erishdilar va qirollik saroyi Uygʻonish davri markaziga aylandi.

ASOSIY QISIM

Anglashiladiki, Uygʻonish davri – bu Oʻrta asrlardan zamonaviy bosqichga oʻtish davrini belgilovchi oʻziga xos madaniy va tarixiy bosqichni tashkil qiladi. Bu harakat gumanizm va antik davrga qiziqishga asoslangan boʻlib, sanʼat, fan va falsafani oʻzgartirdi. Chunki inson va insoniylik bilan bogʻliq masalalarni koinotning markaziga qoʻydi. Shuning uchun ham bu davr uygʻunlik, goʻzallik va ilmiy bilim bilan bogʻliq ideallarni ulugʻlab, ilgʻor Yevropa madaniyatiga mustahkam poydevor qoʻydi.

Bu davrning asosiy xususiyatlari sifatida quyidagi fazilatlarni sanash mumkin: shaxsning qadr-qimmati – gumanizmga alohida eʼtibor qaratish; qadimgi Yunoniston va Rim ideallari, falsafasi va sanʼatiga qaytish; har tomonlama rivojlangan, koʻplab bilim sohalarini qamrab olgan shaxsning idealiga boʻlgan eʼtiborning ortishi; adabiyot, sanʼat, arxitektura va ilm-fanning gullab-yashnashi, ilmiy kashfiyotlarda realizmning paydo boʻlishi.

Ingliz dramaturgiyasi 1580-yillarga kelib, Yelizaveta davrining taniqli ingliz dramaturgi, shoiri va tarjimoni, U. Shekspir salaflaridan biri – Kristofer Marlo (1564–1593) ijodi, xususan “Doktor Faust”, “Buyuk Temurlang”, “Maltalik yahudiy”, “Eduard II”, “Qahramon va Leander” singari fojialari tufayli yangi bosqichga koʻtarildi. Marlo ingliz Uygʻonish davrining eng sirli va shiddatli siymolaridan biri hisoblanadi. Kenterberilik oddiy etikdoʻz oilasida tugʻilgan boʻlsa-da, uni tinch qoʻymagan buyuklikka intilish tuygʻusi Kembrijning maʼruza zallariga va Londonning muhtasham teatrlariga yetaklaydi. U adabiyotga quruq kirmadi, bilimga chanqoq Marlo qattiq nizom ostida Qirollik maktabida tahsil olgandi. Konstans Kuriyama oʻzining “Kristofer Marlo: Renessans davri hayoti” nomli tadqiqotida taʼkidlashicha: “Uygʻonish davri taʼlimi qiyin emas ammo, qatʼiy edi. Kristofer vaqtini ertalabki 06:00 dan kechki 17:00 gacha maktabda oʻtkazardi. Garchi toʻliq va majburiy taʼlim boʻlmasa ham, u shanba kunlari ham maktabga borardi. Ish kunlarida u kechki payt soat 18:00 dan 19:00 gacha qoʻshimcha bir soatni oʻqishga bagʻishlagan” (Kuriyama C., 2002, 85). Bu yerda u lotin tili, ritorika va klassik adabiyotni mukammal oʻrganadi. Ijodkor shakllanishida atrof-muhit doim birlamchi omil sanalgan. Shuningdek, adibning shaxsiyati va estetik olami shakllanishida u voyaga etgan Kanterberi shahrining oʻziga

xos ijtimoiy-ma'naviy iqlimi beqiyos iz qoldirdi. Bu shahar nafaqat tarixiy markaz, balki yaqin o'tmishda katolik va protestant e'tiqodlari o'rtasidagi shafqatsiz to'qnashuvlar, qonli shahidliklar va fojiaiy qatlarning tirik guvohi ham edi.

Yosh Marlo islohotlar (Reformatsiya) qurbonlarining dor ostidagi faryodlari va diniy mutaasiblikning dahshatli asoratlari hali havoda kezib yurgan bir muhitda ulg'aydi. Bu kabi ziddiyatli ijtimoiy iqlim bo'lajak dramaturgning axloqiy va e'tiqodiy mezonlarini o'ziga xos tarzda shakllantirishga majbur qildi. Inson qadriyatlari doimiy shubha va ikkilanishlar ostida tahlil qilinadigan bu shahar hayoti Marloning ongida fundamental savollarni uyg'otdi. Garchi xristianlikda din yo'lidagi qurbonlik yuksak fazilat sifatida ulug'lansa-da, Marlo masalaga chuqurroq, falsafiy nuqtayi nazardan yondashdi: "Agar inson jaholat yoki yovuzlikka qarshi shaxsiy g'oyasi yo'lida fido bo'lsa-chi? Kimning e'tiqodi haqiqat-u, kimning qurbonligi chinakam ehtiromga loyiq?" kabi so'roqlar uning keyingi qahramonlari (xususan, Tamburleyn va Doktor Faust) tabiatidagi isyonkorlikning ilk kurtaklari edi.

Shahar muhiti Marloning estetik didiga ham kuchli ta'sir ko'rsatdi. Uning "Malta yahudiysi" asaridagi mashhur "kichik xonadagi cheksiz boyliklar" (infinite riches in a little room) iborasi shunchaki badiiy tashbeh emas, balki Kanterberining o'sha davrdagi mahobatli me'morchiligi va san'at durdonalariga nisbatan tug'ilgan hayratning ifodasi edi. Aynan shu yerda Marlo maktab spektakllari va Londondan kelgan sayyor teatr truppalarining chiqishlarini kuzatish asnosida sahna sirlari bilan yaqindan tanishdi. Kanterberining tarixiy fojialarga boy o'tmishi va teatral muhiti Marloning dramaturgik tafakkuri uchun o'ziga xos poydevor vazifasini o'tadi.

Bu ziddiyatli ijtimoiy vaziyatda oddiy poyabzalchining o'g'li uchun bilim, boylik va hokimiyat yagona najot yo'li bo'lib ko'rinar edi. Uning o'tkir zehni unga quyi qatlamdan chiqib, intellektual va zafarli cho'qqilarni zabt etish imkoniyatini berdi. Shu tariqa, Kanterberi Marloning nafaqat kindik qoni to'kilgan yurti, balki uning murakkab va isyonkor dunyoqarashini shakllantirgan buyuk hayot maktabiga aylandi.

Kuriyamaning izlanishlariga ko'ra: "1580-yilda Kristofer Marlo o'z salohiyati tufayli arxiyepiskop Metyu Parker tomonidan ta'sis etilgan stipendiyani qo'lga kiritib, Kembrij universitetining Korpus Kristi kollejida tahsil olish imkoniyatiga ega bo'ldi.

Mazkur stipendiya asosan Kanterberidagi Qirol maktabining iqtidorli bitiruvchilari uchun tashkil qilingan bo'lib, u kambag'al, ammo iqtidorli yoshlarning universitet ta'limini olishini qo'llab-quvvatlash uchun mo'ljallangan edi. Stipendiya nizomiga ko'ra, nomzodlar lotin tilini mukammal bilishi bilan birga diniy qo'shiqlarni ham ijro eta olishi zarur bo'lgan. Parker ushbu tizim orqali kelajakda cherkov uchun bilimli ruhoniylar tayyorlashni ko'zlagan bo'lsa-da, stipendiya shartlari ayni majburiy xarakterga ega emas edi" (Kuriyama C., 2002, 90). Marlo ushbu akademik imkoniyatdan ruhoniylar bo'lish uchun emas, balki gumanistik bilimlarni egallash yo'lida foydalandi. Uning tafakkurida shakllangan ushbu muhit keyinchalik diniy dogmalarni rad etuvchi radikal tafakkur uchun asos bo'ldi.

Kuriyama tadqiqotida Marlning do'sti sifatida Tomas Neshni aytadi: "Kristofer Marlning Kembrijdagi akademik hayoti va uning Londondagi professional dramaturgiya maydoniga kirib kelishi o'sha davrning radikal intellektual oqimlari hamda Tomas Nesh kabi hamfikir adiblar bilan uzviy bog'liqlikda kechgan. 1582-1588-yillarda Sent-Jon kollejida tahsil olgan Tomas Nesh Marlning nafaqat universitetdagi yaqin tanishi, balki "Karfagen malikasi Dido" asarining hammuallifi sifatida uning ijodiy tafakkuriga sezilarli ta'sir ko'rsatgan" (Kuriyama C., 2002, 102). Asar yunon mifologiyasiga asoslangan bo'lib unda oshiq-mashuq-raqib uchligini ko'rishimiz mumkin. Mazkur asar antik davr epik an'analari hamda personajlar psixologiyasidagi "burch va ehtiros" ziddiyatini tadqiq etuvchi fundamental manbalardan biridir. Syujet asosini Finikiya mifologiyasi va Rimning milliy eposi hisoblangan Vergiliyning "Eneyida" dostoni tashkil etadi.

Voqealar rivoji Tir malikasi Didoning (Elissa) qochqinlik qismati bilan boshlanadi. Tir hukmdori Pigmalion o'zining jiyani va malikaning turmush o'rtog'i, Gerakl kohini Sicheyne boylik orttirish maqsadida maxfiy ravishda qatl etadi. Sicheyning ruhi tush orqali Didoni ogohlantirgach, malika sadoqat qasamini ichib, Shimoliy Afrika qirg'oqlariga yo'l oladi. Mahalliy hukmdor Iarbas bilan tuzilgan bitimga ko'ra, Dido "bir ho'kiz terisi sig'adigan hudud"ni egallash huquqini oladi va o'zining intellektual salohiyati bilan terini ingichka tasmalar qilib qirqib, katta bir tepalikni o'rab oladi. Bu joyda keyinchalik antik dunyoning qudratli markazlaridan

biri – Karfagen qad rostlaydi. Syujetning kulminatsion nuqtasi Troyadan qochgan qahramon Eneyning Karfagenga kelishi bilan bog‘liq. Ma’buda Veneraning ilohiy aralashuvi natijasida Dido va Eney o‘rtasida alanga olgan ehtiros har ikki qahramonni ham o‘z vazifalaridan chalg‘itadi: Dido marhum eri Sicheyga bergan sadoqat qasamini buzadi, Eney esa yangi davlat (Rim) barpo etish haqidagi ilohiy missiyasini unutish darajasiga etadi. Merkuriy orqali Yupiterning qat’iy buyrug‘i yetkazilgach, Eney shaxsiy tuyg‘ularidan voz kechib, burch yo‘lini tanlaydi va Karfagenni tark etadi. Tashlab ketilgan Dido bu xo‘rlikka chidolmay, o‘zining fojiaiy o‘limini tashkil etadi va Eneyning qilichi bilan joniga qasd qiladi (asar tarjimasi mavjud bo‘lmagani uchun qisqa syujet berib ketildi). Ushbu syujetning adabiy tadrijini quyidagicha ifodalash mumkin: Shumer/Akkad mifologik qatlamlaridan klassik yunon miflariga, so‘ng Vergiliyning “Eneyida”sidan Kristofer Marloning dramatik talqiniga o‘tkan.

Kristofer Marlo ijodida antik davr syujetlarining qayta ishlanishi nafaqat G‘arb adabiy an‘analari, balki uning tub ildizlari – Sharq sivilizatsiyasi bilan uzviy bog‘liqligini ko‘rsatadi. Asar syujet liniyalarini qiyosiy-tarixiy tahlil qilish ularning ibtidosi borib-borib qadimgi Shumer miflariga taqalishini tasdiqlaydi. Obrazlar tizimida malika Didoning oshiq va raqib qarshisidagi harakatlari qadimgi Shumerning “Innaning yor tanlashi” mifi bilan tipologik jihatdan o‘xshashdir. Inna kabi Dido ham o‘ziga to‘q va qudratli “dehqon Enkimdu” prototipi bo‘lgan Iarbasni rad etib, sargardonlik qismati bilan kelgan Eneyi (cho‘pon Dumuzi kabi) afzal ko‘radi. Shuningdek, shumerlarning “Bilgamish” dostoni bilan ham bir qancha kompozitsion nuqtalar kelib tutashadi: Bilgamish iloha Ishtar sevgisini inkor etgani kabi, Eney ham Didoning Karfagenda qolish iltimosini rad etadi; Bilgamish do‘sti uchun, Eney esa otasi uchun er osti saltanatiga tushadi; hatto har ikki qahramonning shahar devorlarini (Uruk va Rim) barpo etishi ayni o‘xshashlikni vujudga keltiradi. Bu kabi parallellar qadimgi davr manbalarining yagona tipologik asosdan oziqlanganini ko‘rsatadi. Asardagi mifik obrazlar genezisi va geografik kelib chiqishi Yaqin Sharq hamda Kichik Osiyo mintaqalari bilan uzviy bog‘liqdir. Antik manbalarga ko‘ra, Dido (Elissa) Tir (hozirgi Livan) hukmdorining qizi bo‘lsa, Eney buyuk Troya (zamonaviy Turkiya) diyoridan.

Bu obrazlarning etnogenezisiga nazar tashlansa, ularning nafaqat mifik dunyoqarashida, balki madaniy-tarixiy fonida ham “Sharq elementlari” ustuvorlik qilishi ayon bo‘ladi. Marlo tomonidan Yevropa adabiyoti an‘analari doirasida qayta ishlangan bu qahramonlar aslida antik dunyoning sharqiy qismlaridan kelib chiqqan bo‘lib, bu holat asarning transmadaniy (madaniyatlararo) mohiyatini yanada boyitadi.

Binobarin, mazkur mifik obrazlar o‘z davri uchun G‘arb nigohida “ekzotik” tuyulgan bo‘lsa-da, ularning tarixiy ildizlari Yaqin Sharq sivilizatsiyasi beshiklari bilan tutashadi. Marloning dramatik mahorati ushbu antik va sharqona manbalarni shunchaki takrorlamay, ularni Uyg‘onish davri ijtimoiy-tarixiy omillari bilan uyg‘unlashtirishida namoyon bo‘ladi. Muallif personajlar genezisini saqlagan holda, ularni yangi biografik va psixologik qatlamlar bilan boyitadi. Bu asar Marloning dastlabki asari sifatida mashq maydonini o‘tadi. U Kembrij universitetida o‘qishni tamomlab, 1587-yilda Londonga keladi va bu yerda navbatdagi sirli tragediyalari bilan mashhurlikka erishadi. Ko‘plab olqishlarga sabab bo‘lgan asarlaridan biri “Maltalik yahudiy” edi. Ayni tragediya yozilish davrida Marloning e‘tiqod masalasida o‘ziga xos qarashlari shakllanib ulgurgandi. Asarda uchta din: islom dini (Usmonli turklar), xristianlik(gubernator) va yahudiylik(Barabas) asosiy mavzu sifatida qoraladi. Yozuvchi o‘z pozitsiyasini bu dinlardan holi nigohda beradi. Kezi kelganda qoralaydi, oqlaydi. Bu tragediyada ham sharq mavzusi asosiy planga chiqadi. Bosh qahramon nutqi orqali musulmon sharqini mana shunday tasvirlaydi:

“Well fare the Arabians, who so richly pay

The things they traffic for with wedge of gold” (Marlowe C., 1633, 85).

(Tarjima) Omon bo‘lsin Arablar, ular shunday saxovatliki,

Savdo qilayotgan narsalari uchun oltin quymalar bilan to‘laydilar

“Give me the merchants of the Indian mines,

That trade in metal of the purest mould;

The wealthy Moor, that in the eastern rocks

Without control can pick his riches up,

And in his house heap pearl like pebble-stones” (Marlowe C.,1633, 85)

(Tarjima) Menga Hindiston konlarining savdogarlarini keltiring

Ular eng sof quyma metallar (oltin-kumush) bilan savdo qiladilar;

Sharq qoyalari orasidagi qayski boy Mavr

Hech qanday to'siqsiz o'z boyliklarini terib oladi,

Va o'z uyida marvaridlarni oddiy toshlardek uyib tashlaydi.

Shu bilan birga Barabas forslar bilan savdosi orqali ancha daromad ko'rganini ham aytib o'tadi va sharqni boyliklarga to'la hudud qilib ko'rsatadi. Asosiy figura hisoblangan yahudiy Barabas va u tashkil qiladigan syujet tahlili jarayonida shu narsa ayon bo'ldiki, bu shunchaki to'qima obraz emas. Bilamizki, yahudiylarning tarixi Ibrohim alayhissalomdan boshlanadi. Diniy manbalarga ko'ra, u hozirgi Iroq hududidagi Ur shahridan chiqib, Xudoning amri bilan Xanaan (hozirgi Isroil va Falastin hududi) yerlariga ko'chib o'tgan. Ayon bo'ladiki, bu qahramon ham Marlo qalami qadalgan Sharqqa tegishli. Nafaqat sharqqa oid ekanligi balki, uning syujeti diniy asosga ega ekanligi ham e'tiborga molik. Quroni Karimning "Qasas" surasida keladigan Qorun qissasini eslaylik, (Tarixiy va diniy manbalarga ko'ra, Qorun Muso alayhissalomning amakivachchasi bo'lgan) Qorunning xazinalari shunchalik ko'p bo'lganki, uning kalitlarini ko'tarishga bir guruh baquvvat erkaklar ham qiynalishgan. Barabas ham o'zining birinchi monologida savdodan ko'rayotgan foydasi, boyliklari ko'pligini ta'rifini beradi, hatto kumush tangalarni mensimaydi:

"So that of thus much that return was made;

And of the third part of the Persian ships

There was the venture summ'd and satisfied.

As for those Samnites, and the men of Uz,

That bought my Spanish oils and wines of Greece,

Here have I purs'd their paltry silverlings.

Fie, what a trouble 'tis to count this trash!" (Marlowe C., 1633, 92)

(Tarjima) Shunday qilib, shuncha sarmoyadan qaytdi foyda;

Forslarning uchdan bir qism kemalaridan ham,

Tushgan daromad hisoblandi-yu, ko'ngil bo'ldi to'q.

Samnitlar va Uz yurti odamlari

Ispan moylari-yu, Gretsiya sharoblarimni sotib olgan

Mana, ularning arziyas kumush tangalarini hamyonimga urdim.

Eh, bu keraksiz chiqindilarni (pullarni) sanash buncha daxmazal-a!

Qiyoslanayotgan Quroni Karimdagi qissada Qorun Qavmining solih kishilari unga: “Hovliqma, Alloh hovliqqanlarni sevmaydi, bu boylikni oxirat uchun sarfla”, deb nasihat qilishganda, U: “Bu (boylik) menga faqat o‘zimdagi ilm tufayli berilgandir” deydi. Barbaras ham boyliklarini o‘z iqtidori va ayyorligi mahsuli deb biladi va turk boji uchun berishga qarshilik qiladi. Zulm va kibr haddan oshgach, Allohning jazosi keladi va Qorun hamda uning barcha boyliklarini yer yutadi. Mana shu fojiaiy yakun Maltalik yahudiyda ham aks etgan, Barabas xristianlarni va turklarni o‘ldirish uchun yer ostiga (pol tagiga) yashirin qozon tayyorlaydi. Ammo o‘zi tuzoqqa tushib, pol ostidagi qaynoq qozonga tushib ketadi. Shuningdek, Marlo Barabas qul qilib sotib olgan asli arabistonda ulg‘aygan musulmon Itamar va Barabasni (Yahudiy) bitta umumiy “sharqiy blok”ga birlashtirishi orqali Yevropaning “begonalarga” bo‘lgan munosabatini sinovdan o‘tkazadi. Muallif Sharqni G‘arbdan aqlliroq, ayyorroq va strategik jihatdan ustunroq qilib tasvirlaydi. Uning asarlaridagi Sharq mavzulari o‘sha davrdagi ingliz jamiyatining ham qo‘rquvi, ham hayratini o‘zida aks ettiradi. Marlo bunday mavzularga qo‘l urishi bejiz emas. U yashagan davr – yashirin josuslar, diniy nizolar va intellektual inqiloblar asri bo‘lib, uning hayoti ham xuddi asarlaridek xavf va hayajon ustiga qurilgandi. Marlo o‘z davrining qotib qolgan qoliplariga sig‘madi, u erkin fikrlilik va ilohiy qonunlarga shubha bilan qarashni o‘zining hayotiy tamoyiliga aylantirdi. Uning uchun ijodiy jarayon – bu shunchaki qog‘oz qoralash emas, balki inson irodasining cheksizligini isbotlash uchun o‘tkazilgan ruhiy tajriba edi.

METODLAR

Tadqiqotda dramaturgning shaxsiyati, bolalik yillari o‘tgan Kanterberi shahri iqlimi, Kembrij universitetidagi akademik hayoti va ularning uning ijodiy olamiga ta’sirini baholashda biografik metod qo‘llanildi. Marloning “Karfagen malikasi Dido” va “Maltalik yahudiy” fojialaridagi syujet va obrazlar tizimini antik manbalar (Vergiliyning “Eneyida” dostoni) hamda Sharq sivilizatsiyasi (Shumer-Akkad mifologiyasi) bilan qiyosiy o‘rganish uchun qiyosiy-tarixiy tahlil xizmat qildi.

Dramatik asarlardagi syujet qatlamlarini (masalan, “Maltalik yahudiy”dagi Barabas qismatini) diniy-tarixiy manbalar va muqaddas kitoblar, xususan, Qur’oni Karimdagi Qorun qissasi hamda Shumer miflaridagi obrazlar bilan tipologik jihatdan muvofiqlashtirish va tahlil qilishda tipologik yondashuvdan foydalanildi.

XULOSA

Kristofer Marlo dramaturgiyasi ingliz Uygʻonish davrini yangi estetik va gumanistik gʻoyalar bilan boyitgan yuksak adabiy hodisadir. Adibning dramatik mahorati antik va sharqona manbalarni shunchaki takrorlashdan iborat boʻlmay, ularni oʻz davrining ijtimoiy-siyosiy va biografik voqeliklari bilan uygʻunlashtira olganligida namoyon boʻladi. Marloning fojialari gumanistik tafakkurning diniy dogmalar hamda ijtimoiy qoliplarga qarshi isyonini ifodalovchi, inson irodasining cheksizligini isbotlovchi buyuk maʼnaviy tajribadir. Uning ijodida Gʻarb va Sharq madaniyatlarining transmadaniy uygʻunligi jahon adabiyotshunosligi uchun hamon dolzarb boʻlgan fundamental tadqiqot manbai boʻlib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Kuriyama K. Kristofer Marlo: Uygʻonish davri hayoti. – Itaka: Kornell universiteti nashriyoti, 2002. – 85-90-betlar.
2. Marlo K. Maltalik boy yahudiyning mashhur fojiasi. – London: Jon Bil, 1633. – 85-bet.
3. Қаяумов О. Чет эл адабиёти тарихи. — Тошкент: Ўқитувчи, 1979. — Б. 220.

REFERENCES

1. Kuriyama, C. (2002). *Christopher Marlowe: A Renaissance Life*. Ithaca: Cornell University Press, pp. 85-90.
2. Marlowe, C. (1633). *The Famous Tragedy of the Rich Jew of Malta*. London: John Beale, p. 85.
3. Qayumov, O. (1979). *History of Foreign Literature*. Tashkent: Oʻqituvchi, p. 220. (In Uzbek)